

ПЕРЕКЛЮЧАННЯ ФРЕЙМІВ ПІД ЧАС ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОНВЕРТОВАНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті запропоновано концептуальну схему переклювання фреймів під час інтерпретації висловлювань з дієсловами-конвертантами з іменників семантичного поля “рідина”. Прослідковується процес переклювання фреймів, який приводить до активації одним і тим самим мовним знаком переключеного фрейма з актуалізованим концептом, відмінним від концептуальної основи первинного фрейма.

Ключові слова: фрейм, концепт, конверсія, переклювання фреймів

В статье предлагается концептуальная схема переключения фреймов при интерпретации выражений с глаголами, конвертированными от имен существительных семантического поля “жидкость”. Прослеживается процесс переключения фреймов, ведущий к активации одним и тем же языковым знаком переключенного фрейма с актуализированным концептом, отличным от концептуальной основы первичного фрейма.

Ключевые слова: фрейм, концепт, конверсия, переключение фреймов

The article suggests a conceptual scheme of frame keying during interpretation of the expressions with the verbs converted from the nouns of the semantic field “liquid”. The process of frame keying is traced which results in activation of a keyed frame with actualized concept different from the conceptual basis of the initial frame.

Keywords: frame, concept, conversion, frame keying

*“Mother”, said Johnny, “is it correct to say you ‘water a horse’ when he’s thirsty?”
“Yes, quite correct.” “Then”, (picking up a saucer) “I’m going to milk the cat.” [1: 94]*

Когнітивний підхід до вивчення мови передбачає висунення на перший план знань людини про навколишній світ, їх акумуляцію у процесі набуття життєвого досвіду. Базові знання, отримані людиною, об’єктивуються у лексичних, фразеологічних одиницях, що виконують номінативну функцію. Особливий інтерес у цьому плані викликає словотвірна номінація, основні принципи якої сформульовані відомими лінгвістами Н.Д. Арутюновою, О.С. Кубряковою, О.І. Смирницьким та ін.

У когнітивній науці, на думку О.С. Кубрякової, висуваються в першу чергу питання про представлення світу в розумі людини, типи структур знання, якими оперує людина в процесі мовленнєвої діяльності, а в когнітивній лексикології найважливішим завданням стає виявлення того, які структурні знання стоять за такою одиницею лексикону, як слово, а також такими різновидами слів, якими є похідні слова [2].

О.М. Позднякова пропонує декілька принципів когнітивного дослідження у словотворі: 1) принцип мовної репрезентації досвіду людини крізь призму її діяльності; 2)

є змога безпосереднього зіставлення ономасіологічної структури з пропозиційною, яка стосується мотивуючого судження, та її розгляду як особливого типу представлення знань; 3) третій принцип відповідає прототипному підходу до категоризації досвіду людини, знань та їх мовної репрезентації. Когнітологи вважають, що в похідному слові відбувається зіставлення двох концептуальних структур, одна з них категоризує, а друга ідентифікує об'єкт номінації; 4) урахування принципів психології сприйняття, що реалізуються шляхом виділення тла й фігури у безпосередньому сприйнятті або в уявленні, що виражається експлікацією мовними формами одних елементів ситуації та імплікацією інших; 5) когнітивне словотворення пов'язане з такими важливими інструментами когнітивної діяльності людини, як метафора та метонімія [3: 135].

Когнітологи відзначають наявність різних підходів до організації, збереження та розуміння інформації, а заодно і відсутність її однакової інтерпретації. На думку засновників фреймового підходу до представлення знань М. Мінського, Ч. Філмора, Е. Гофмана, Т. ван Дейка, П. Гейса, Р. Шенка, фреймова репрезентація знань є власне тією концептуальною структурою, застосування якої дозволяє систематизувати великі обсяги знань, використовувати їх відповідно до поставлених завдань та створювати нові пласти знань.

Якщо проектувати модель розуміння текстової інформації, то, як вважають Т. ван Дейк та В. Кінч, її потрібно орієнтувати не на рівні, а на комплексність опису: від розуміння слів до розуміння як компонентів речення, так і складних речень, а згодом і до сприйняття над фразових єдностей і тексту. У процесі розуміння інформації відбувається постійний зворотний зв'язок між одиницями різної складності: функція слова в реченні залежатиме від структури речення, включаючи синтаксичний і семантичний рівні. Тобто замість традиційної структурної моделі розуміння й творення тексту доцільніше оперувати стратегічною моделлю. Стратегічний аналіз залежить не лише від текстуальних характеристик, але й від характеристик користувача мови, його цілей та знання про світ. Це означає, що реципієнт намагається реконструювати не лише значення тексту, виражене автором різними способами в тексті чи контексті, але й значення, найбільш релевантне з точки зору його інтересів та цілей [4: 163].

У процесі сприйняття та інтерпретації тексту слова, що його складають, співвідносяться з певними фреймами. Внаслідок своєї нелінійності один фрейм може стояти за значеннями декількох слів і, навпаки, одне слово може асоціюватися з декількома фреймами, як у випадку конвертованої лексики. У результаті виявлення тих компонентів, у яких один фрейм пов'язується з іншими, визначаються базові концепти, які відображають семантико-синтаксичне значення слова у тексті.

Мета статті – запропонувати концептуальну схему для інтерпретації висловлювань з відіменниковими дієсловами-конвертантами, визначити необхідний і достатній для адекватної інтерпретації набір компонентів та їх значень як у первинних фреймах так і у фреймах конвертованих дієслів, установити зв'язки між ними та описати їх властивості.

У статті висувається гіпотеза про те, що вивчення когнітивної функції конвертованих слів доцільно здійснювати з точки зору аналізу їх фреймів, як структур даних для представлення стереотипної ситуації (за Мінським), та що під час конверсії у номінативній одиниці відбувається переключення фрейма (за Гофманом), причому ключем є контекстуально представлені синтагматичні зв'язки, які експлікують зміну категорії частини мови, вираженої певним мовним знаком.

Поняття “ключ” Гофман вважає центральним концептом аналізу фреймів. Ключ, за Гофманом, це набір загальноприйнятих умов, за якими певна дія, уже значима в розумінні певного первинного фрейму, перетворюється в щось, побудоване за зразком тієї дії, але сприйняте учасниками як щось інше. Процес переходу від одного сприйняття до іншого Гофман називає “переключенням” [5: 44-45]. У такому розумінні принцип переключення можна прослідкувати у інтерпретації конвертованих слів. Розглянемо пару іменник-дієслово “water – to water”. Webster’s New World Dictionary and Thesaurus подає такі визначення цих лексичних одиниць: water – the colorless **liquid** of rivers, lakes, etc., which falls as rain; to water – **to give** (animals) water to drink, **to supply** (crops, etc.) with water. У цьому випадку конверсії базовим концептом первинного фрейма слугуватиме іменникове значення мовного знака “water”, а переключення полягає у контекстовій активності концептуального дієслівного значення “to give”.

Гофман наводить ряд вимог до процесу, який можна назвати переключенням. Ми зробимо спробу довести, що дія зміни парадигми номінативної одиниці при конверсії іменник-дієслово відповідає цим вимогам:

1) при переключенні відбувається систематична трансформація матеріалу уже значимого за якоюсь інтерпретаційною схемою; без цього переключення не могло б відбутися як таке; мовний знак “water” представляє номінативну одиницю, яка інтерпретується як іменник зі значенням “the colorless liquid of rivers, lakes, etc., which falls as rain” за Webster’s New World Dictionary and Thesaurus (WNWD), який у даному випадку є фіксатором інтерпретації слова “water” носіями мови;

2) учасники дії повинні знати і визнати, що відбувається така систематична трансформація, яка радикально перебуває їхнє сприйняття того, що відбувається; інтерпретація “water” як дієслова можлива завдяки існуванню в англійській мові явища конверсії, яке відоме носіям мови і зафіксоване у словниках. Явище конверсії, незалежно від того, які інші терміни використовуються для його опису, полягає у інтерпретації певного мовного знака як іншої частини мови;

3) повинні бути наявні підказки (ознаки), які встановлюють, коли трансформація починається, і коли закінчується. Гофман вказує на часові та просторові обмеження; у випадку конвертантів такими підказками слугують синтагматичні зв’язки лексики у висловлюванні;

4) систематична трансформація, яку представляє певне переключення може лише трохи змінити саму трансформовану дію (об’єкт), але, що головне, вона цілком змінює сприйняття дії (об’єкта) її учасником. У випадку конверсії іменник-дієслово лексема або залишається незмінною, або набуває змін, пов’язаних з категорією часу: to water – watered – watering – waters. – зазвичай такі дієслова є слабкими, корінь у часових формах залишається незмінним [5: 46].

Розглянемо наведений у епіграфі діалог з точки зору аналізу фреймів. Коли висловлювання “to water a horse” сприймається як вірне з синтактико-семантичної точки зору, то формується відповідний мовний фрейм. Мотивуючою основою фрейму є іменникова основа конвертованого слова “water”. На дієслівний характер конвертованого слова вказують наповнювачі синтаксичної структури фрази, а саме додаток “a horse”.

Представимо фрейм стереотипної фрази “to water a horse” такими терміналами:

Суб’єкт дії (СД): підмет – виконавець дії (по замовчуванню – людина)

Об'єкт дії 1 (O1): прямий додаток – основа конвертованого слова (вода)

Об'єкт дії 2 (O2): непрямий додаток – об'єкт перехідного дієслова (кінь)

Дія (Д) (відношення між Суб'єктом, Об'єктом 1 та Об'єктом 2): (СД) дає (O1 для O2)

Скорочений запис терміналів фрейма можна подати так:

СД: по замовчуванню – людина; **O1:** вода; **O2:** кінь; **Д:** давати.

Застосовуючи стереотипний фрейм “to water a horse” до подібної по синтаксичній структурі фрази “to milk a cat” Джонні інтерпретує останню так:

СД: Джонні; **O1:** молоко; **O2:** кіт; **Д:** давати.

Розглянемо фрейм стереотипного висловлювання “to milk a cow”:

СД: по замовчуванню – людина; **O1:** молоко; **O2:** корова; **Д:** забирати.

Як бачимо у таблиці 1, у фреймів “to water a horse” та “to milk a cow” є подібна структура, але різне значення деяких терміналів, причому особливо значущим для інтерпретації є термінал **Дія**:

Таблиця 1

**Значення терміналів фреймів
стереотипних висловлювань “to water a horse” та “to milk a cow”**

Термінали фрейма	Значення терміналів фрейма “to water a horse”	Значення терміналів фрейма “to milk a cow”
Суб'єкт дії (СД)	По замовчуванню: “людина”	По замовчуванню: “людина”
Об'єкт дії 1 (O1)	Основа конвертованого слова: “вода”	Основа конвертованого слова: “молоко”
Об'єкт дії 2 (O2)	Вказаний у фразі: “кінь”	Вказаний у фразі: “корова”
Дія (Д) (відношення між Суб'єктом, Об'єктом 1 та Об'єктом 2)	“Давати” (воду коневі)	“Брати” (молоко у корови)

Якщо б у базі фреймів Джонні був фрейм “to milk a cow”, цілком вірогідно, що саме існування цього фрейма було б враховане у виборі формулювання висловлювання, адже термінал O1 уже містить значення “молоко”, і пов'язаний з ним термінал Д має значення “брати”, що відрізняється від наміру Джонні дати молоко котові. Саме тому епіграф сприймається як жарт, адже читаючи фразу “to milk a cat” читач активізує фрейм стереотипного висловлювання “to milk a cow” завдяки значенню «молоко» терміналу O1.

Як основу для інтерпретації дієслів-конвертантів можна використати фрейми стереотипних фраз, які містять дієслова, утворені з іменників, класифікувавши їх за певними ознаками. Д.М. Дубравська, наприклад, пропонує таку класифікацію дієслів, утворених з іменників: локативні (jail – to jail), орнативні (staff – to staff), каузативні, результативні (bundle – to bundle), інхоативні, перформативні, дієслова для позначення поведінки людини, подібної до тварини (ape – to ape), інструментальні дієслова (sandpaper – to sandpaper), дієслова для позначення приєднання чи відчуження (skin – to skin) [6: 80-82].

**Значення терміналів
фреймів похідних дієслів, вжитих у прикладах з BNC**

Дієслово	Значення терміналу СД (відповідно до контексту висловлення)	Значення терміналу О1 (відповідно до іменникової основи)	Значення терміналу О1 (відповідно до контексту)	Значення терміналу Д (відповідно до позначення дії у WNWD)
to water	Heraldine	water	plants	to supply with
to milk	he	milk	cows	to squeeze from
to wine	he	wine	Michael Crawford	to provide with
to oil	we	oil	machines	to apply
to juice	you	juice	orange	to extract
to cream	you	butter	-	to change consistency
to flood	monsoon she	flood flood	villages carburettor	to fill to fill

Розглянемо пари конверсій іменник-дієслово з прикладами вживання дієслова-конвертанта, вибраними з British National Corpus (BNC). Для аналізу виберемо дієслова, конвертовані від іменників з семантичного поля “рідина”. У вибірці подаємо лише прості перехідні дієслова, зазначивши їх значення з Webster’s New World Dictionary and Thesaurus (WNWD) та Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English (OALDCE).

Water – the colorless liquid of rivers, lakes, etc., which falls as rain (OE: wæter); **to water** – to give (animals) water to drink, to supply (crops, etc.) with water. *Geraldine hovered the living room and watered her plants.*

Milk – a white fluid secreted by the mammary glands of female mammals for sucking their young (OE: meolc); **to milk** – 1) to squeeze milk from (a cow, goat, etc.); 2) to extract money, ideas, etc. from as if by milking. *Two hours later he was up again to milk the cows.*

Wine – the fermented juice of fruits or plants (Latin: vinum); **to wine** – to provide with or drink wine. *He had to wine and dine Michael Crawford to convince him that he was capable of delivering a virtuoso performance as The Phantom Of The Opera.*

Oil – any of various greasy, combustible, liquid substances obtained from animal, vegetable, and mineral matter (Latin: oleum); **to oil** – to lubricate or supply with oil. Тут ми звернемося до словникового визначення слова to lubricate – 1) to make slippery or smooth; 2) to apply a lubricant to a machinery. *I also told her that the supervisor had asked us to oil our own machines that morning.*

Juice – the liquid part of a plant, fruit etc. (Latin: jus = broth, juice); **to juice** – to extract juice from. *Juice extractors are a good idea for people living alone because they enable you just to juice one orange at a time, when you fancy some juice.*

Cream – the oil yellowish part of milk (OFr); **to cream** – 1) to add cream 2) to beat into a creamy consistency. *Cream the butter with the sugar until light and fluffy.*

Flood – 1) an overflowing of water on an area normally dry 2) the rising of a tide (OE: flood); **to flood** – to cover or fill, as with a flood. *With the dam wall now standing at 57 metres, this year's monsoon is expected to flood the first few villages. She'd managed to flood the carburettor on her car.*

Використовуючи інтерпретаційну схему, застосовану вище до порівняння фреймів “to water a horse” та “to milk a cow”, розглянемо значення терміналів фреймів похідних дієслів, вжитих у вищенаведених прикладах з BNC:

Проаналізувавши значення терміналу Д (остання колонка), бачимо що дієслова у цій колонці можна в основному розділити, за класифікацією Дубравської, на дві концептуальні категорії: “приєднувати-відчужувати”, котрі можна віднести до макроконцептів, як глобальних, масштабних сутностей, яким властива величезна систематизувальна сила [7: 82]. Так, дієслова to milk, to juice мають концептуальну основу “відчужувати”: to squeeze from, to extract. Дієслова to water, to wine, to oil, to flood пов’язані з концептом “приєднувати”: to supply with, to provide with, to apply, to fill. Дієслово to cream базується на концепті “змінювати консистенцію”, хоча фразеологізм to cream off – *to take something away, usually the best people or things or an amount of money in order to get an advantage for yourself* (OALDCE) – пов’язаний з концептуальною основою “відчужувати”. Застосувавши значення цих двох концептуальних основ, пропонуємо таку структуру фрейма для інтерпретації дієслів, конвертованих від іменників, що позначають рідини:

[СД] [приєднує O1 до] [O2]

[СД] [відчужує O1 від] [O2]

Варто відзначити, що у фразеологізмах з дієсловами to milk, to oil, to cream, to flood практично втрачається зв’язок з семантикою первинного іменника, а основна смислове навантаження здійснюється власне на значення концептуального дієслова “приєднувати” або “відчужувати”. Щоб проілюструвати це твердження, розглянемо фразеологізми з Англо-українського фразеологічного словника (АУФС), укладеного К.Т. Баранцевим, та їх уживання у текстах з BNC:

To milk the market (street) – успішно спекулювати цінними паперами, збагачуватися за рахунок дрібних конкурентів (АУФС); to extract money, ideas, etc. from as if by milking (WNWD). *One of the many things that Mrs Thatcher has learned during her time in politics is how to milk election campaigns. They'd want a damned confession, they'd want exposure, they'd want to milk the man. They will be able to milk local taxpayers as they did with the rates, irrespective of the consequences.*

To oil the fist (hand, palm, wheels) – підкупити когось, дати комусь хабара (АУФС) *There weren't enough rupees to oil the wheels for those 'whose hands are greased not from honest toil', as an Indian newspaper euphemistically described sticky palms.*

To cream off – збирати вершки, забирати найкраще. *They took what was left after the church schools had creamed off the more academic pupils and the upper classes.*

To flood – to cover or fill, as with a flood (WNWD). *A man who planned to flood Britain with cocaine was jailed for 15 years yesterday and his assets of £1.5 million were confiscated. Defence chiefs were yesterday working out how to flood the area with more troops armed with heavy artillery, radar, and ground-to-air missiles.*

Значення терміналів фреймів відіменникових дієслів, ужитих у вищенаведених прикладах, представлені у таблиці 3:

Таблиця 3

**Значення терміналів
фреймів похідних дієслів, вжитих у фразеологічних зворотах**

Дієслово	Значення термінала СД (відповідно до контексту)	Значення термінала О1 (відповідно до контексту)	Значення термінала О1 (відповідно до контексту)	Значення термінала Д (відповідно до позначення дії у WNWD)
to milk	Mrs Thatcher they they	(money) (money) (money)	the campaigns the man the taxpayers	to squeeze from to squeeze from to squeeze from
to oil	(people)	rupees	those who...	to apply
to cream off	Schools	pupils	(place)	to take away
to flood	a man defence chiefs	cocaine troops	Britain the area	to fill with to fill with

Прослідкуємо процес переключання фреймів лексичних одиниць, представлених мовними знаками milk, oil, cream, flood:

Milk (n) → to milk → to squeeze milk → to squeeze money → відчужувати.

Oil (n) → to oil → to apply oil → to apply a supply → приєднувати.

Cream (n) → to cream off → to take away cream → to take away pupils → відчужувати.

Flood (n) → to flood → to fill with flood → to fill with cocaine / troops → приєднувати.

Представимо відповідні концепти первинного та переключеного фреймів, актуалізованих одним і тем же мовним знаком, у вигляді таблиці:

Таблиця 4

Актуалізовані концепти первинних та переключених фреймів

Мовний знак	Актуалізований базовий концепт первинного фрейма (іменник)	Актуалізований макроконцепт переключеного фрейма (дієслово)
water	water	приєднувати
milk	milk	відчужувати
wine	wine	приєднувати
oil	oil	приєднувати
juice	juice	відчужувати
cream	cream	відчужувати
flood	flood	приєднувати

Як бачимо, можна зробити висновок, що під час інтерпретації конвертованих дієслів переключання веде до зміни актуалізованого концепту початкового фрейму. Іншими словами, одним і тим же мовним знаком в результаті переключання активується інший, переключений, фрейм з іншим актуалізованим концептом. Ключем цього процесу є контекстуально представлені синтагматичні зв'язки висловлювання, які експлікують зміну категорії частини мови, вираженої певним мовним знаком.

Аналіз вищенаведених прикладів також дозволяє висунути гіпотезу про те, що актуалізований концепт конвертованого дієслова не залежить від того, чи воно вживається у прямому чи метафоричному значенні. Визначення концептів, актуалізованих у процесі переключення фреймів під час лексичної конверсії може стати об'єктом майбутніх досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антрушина Г.Б., Афанасьєва О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка: Учеб. Пособие для студентов / Г.Б. Антрушина, О.В. Афанасьєва, Н.Н. Морозова – 2-е изд., стереотип. – М.: Дрофа, 2000. – 288 с.
2. Кубрякова Е.С. Производное слово как языковая структура представления знаний / Кубрякова Е.С. // Сб. науч. тр. МГЛУ. – М., 1994. – Вып. 429. – С. 4-11.
3. Позднякова Е.М. Nomina Agentis: когнитивные принципы организации категории / Е.М. Позднякова // Общие проблемы строения и организации языковых категорий: Материалы науч. конф. – М.: РАН, 1998. – С. 128-130.
4. Дейк Т. А. ван, Кинч В. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк и В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – 1988. – Вып. XXIII. – С. 153-211.
5. Goffman E. Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience / Erving Goffman. – Boston: Northeastern University Press, 1986. – 589 p.
6. Дубравська Д.М. Конверсія як продуктивний спосіб поповнення словникового складу англійської мови / Д.М. Дубравська // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – 2010. – С. 70-87.
7. Полюжин М.М. Типологія і аналіз концептів / М.М. Полюжин // Іноземна філологія. – 2009. – Вип. 121. – С. 80-89.
8. British National Corpus [Electronic resource] / C.J. Fillmore, C.F. Baker. – 2011.– [Cited 2012, 30 July]. – Available from: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>.
9. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / [compiled by A.S. Hornby]. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 1715 p.
10. Webster's New World Dictionary and Thesaurus / [compiled by the staff of Webster's New World Dictionary; ed. in chief Michael Agnes]. – NY: Simon & Shuster Inc., 1996. – 734 p.
11. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. Баранцев К. Т.]. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2005. – 1056 с.